

ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ІНТЕРЕСІВ ЯК ПРИНЦИП СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**BALANCE OF INTERESTS AS A PRINCIPLE OF MODERN LEGAL REGULATION OF RELATIONS IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROPERTY**

**Кройтор В.А., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківський національний університет внутрішніх справ**

**Садикова Я.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри юридичних дисциплін
Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ**

Право інтелектуальної власності є основою функціонування ринку інновацій у державі та світі, посідаючи в цьому сенсі одне з перших місць у об'єктиві уваги держави. Інновації є рушієм економіки, а продукти інтелектуальної творчої роботи – рушієм прогресу, економічного та культурного зростання.

Сьогодні слід відзначити тенденції до зрушення фундаментальних засад регулювання інноваційної діяльності та відносин у сфері права інтелектуальної діяльності, що обумовлено загальними тенденціями, що відбуваються у світі. Сучасне правове регулювання прав інтелектуальної власності однією зі своїх засад має баланс публічних та приватних інтересів. Однак сучасний розвиток суспільних відносин та світові тенденції приводять до зміни точки цього балансу. Основними факторами, які здійснюють зазначений вплив, є глобалізація та науково-технічний прогрес. Баланс змінюється на користь публічних інтересів, хоча в центрі уваги та піклування залишаються права та інтереси людини.

Основними аспектами впливу глобалізації на право інтелектуальної власності є глобалізація як причина уніфікації та гармонізації законодавства держав регіону та світу; глобалізація як передумова розширення транскордонного правового регулювання; створення нових правових режимів у наявних механізмах правового регулювання за покликом глобалізації.

Іншим трендом сучасного світу, який безпосередньо стосується сфери інтелектуальної власності, є постійне прискорення науково-технічного прогресу, що приводить до модернізації всіх сфер суспільного життя. Інтернет – це, мабуть, найбільш глобальне явище сучасного світу, яке привело до значних зрушень, в тому числі в правовому полі. Такий вплив проявляється в тому, що з'являються нові права, обумовлені виникненням нових технологій і можливостей, розширенням уже наявних прав, розширенням меж наявних повноважень або доповненням прав новими повноваженнями, вимогами нових форматів правовідносин та їх характеристик.

Українська модель регулювання відносин у цифровому середовищі має враховувати євроінтеграційні поступки України, однак з усвідомленням того, що Інтернет стає окремою інформаційною надбудовою.

Ключові слова: баланс інтересів, право інтелектуальної власності, глобалізація, євроінтеграція, цифровий простір.

Intellectual property law is the basis of the functioning of the innovation market in the country and in the world and, in this sense, is one of the first places in the lens of the state. Innovation is the engine of the economy, and the products of intellectual creativity are the engine of progress, economic and cultural growth.

Today we should note the tendency to shift the fundamental principles of regulation of innovation and relations in the field of intellectual property law, due to general trends in the world. Modern legal regulation of intellectual property rights is one of its principles has a balance of public and private interests. However, the current development of social relations and global trends are changing the point of this balance. The main factors contributing to this impact are globalization and scientific and technological progress. The balance shifts in the public interest, although human rights and interests remain at the center of attention and care.

The main aspects of the impact of globalization on intellectual property rights are as follows: 1) globalization as a reason for unification and harmonization of legislation of the region and the world; 2) globalization as a prerequisite for expanding cross-border legal regulation; 3) creation of new legal regimes in the existing mechanisms of legal regulation on the call of globalization.

As for another trend of the modern world, which is directly related to the field of intellectual property – is the constant acceleration of scientific and technological progress and, consequently, the modernization of all spheres of public life. The Internet is perhaps the most global phenomenon in the modern world, which has led to significant changes, including in the legal field. This effect is manifested in the emergence of new rights due to the emergence of new technologies and opportunities, the expansion of existing rights, the requirements of new formats of the legal relations and their characteristics.

The Ukrainian model of regulating in the digital environment should take into account Ukraine's European integration progress, but realizing that the Internet is becoming a separate information add-on.

Key words: balance of interests, intellectual property law, globalization, European integration, digital space.

Право інтелектуальної власності є основою функціонування ринку інновацій у державі та світі, посідаючи в цьому сенсі одне з перших місць у об'єктиві уваги держави. Інновації є рушієм економіки, а продукти інтелектуальної творчої роботи – рушієм прогресу, економічного та культурного зростання.

Досить частими є заклики орієнтуватися на розвиток інноваційних технологій, переосмислення ролі та значення інтелектуального продукту в українській економіці, перестати орієнтуватися на постачання сировини, а зробити інтелектуальну роботу і її результати основою прибутку. В Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [1] визначено, що сталий розвиток орієнтований насамперед на людину та підвищення якості її життя у сприятливому соціально-

економічному середовищі та екологічно чистому, здоровому, різноманітному природному довкіллі. Високий інтелектуальний рівень людського потенціалу має забезпечити конкурентоспроможність країни у майбутньому.

Така ситуація є зрозумілою, і вона склалася не нещодавно. Усвідомлення глобальної значущості інноваційного продукту в економіці почало формуватися ще в позаминулому столітті. Сьогодні слід відзначити тенденції до зрушення фундаментальних засад регулювання інноваційної діяльності та відносин у сфері права інтелектуальної діяльності, що обумовлено загальними тенденціями, що відбуваються у світі.

У 2012 році мегатрендами сучасного світу було названо індивідуальне розширення можливостей, що має привести до скорочення бідності, зростання світо-

вого середнього класу, більшого освітнього рівня, широкого використання нових технологій зв'язку та виробництва, прогресу в галузі охорони здоров'я; дифузії сили, що означає, що не буде гегемонічної сили, сучасний світ є багатополарним, в ньому сила та влада визначатимуться союзами та коаліціями; існування демографічних шаблонів, таких як звуження демографічної дуги нестабільності, можливе скорочення економічного зростання у «старіючих» країнах, посилення урбанізаційних процесів, збільшення міграції; зростання попиту на їжу, воду та енергію через збільшення світового населення [2]. Життя внесло свої корективи. Ситуація з пандемією, кліматичні зміни та політична ситуація у світі потребують урахування під час вироблення стратегій створення нових моделей правового регулювання або зміни наявних. Однак те, що в будь-якому разі право має слідувати за суспільними відносинами і реальним життям, а інколи і випереджати їх, є беззаперечним.

Принцип збалансованості інтересів як принцип права інтелектуальної власності досліджувався в роботах багатьох учених. Зокрема, І. Чепіс зазначає, що «отримання балансу інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності забезпечується наділенням їх рівними можливостями для реалізації цих інтересів. Справедливий баланс інтересів суб'єктів права загалом та права інтелектуальної власності, зокрема має забезпечуватися законодавством» [3, с. 242].

Однак перш, ніж говорити про зміни в сучасному правовому просторі і про зміни в окремій правовій системі, варто визначити передумови таких змін, а саме їх першопричини. Першою варто уваги обставиною, яка впливає на розвиток права та правових систем у сучасному світі й визначає його, є глобалізація. Саме вона є передумовою розширення транскордонного правового регулювання, а також створення нових правових режимів у наявних механізмів правового регулювання.

Глобалізаційні процеси мають суб'єктивно-об'єктивний характер. Окремі з них (загроза екологічної катастрофи) є результатом об'єктивної даності, яка, хоча й не настала би без дій усіх суб'єктів світової арени, однак вчинялася без спеціальної домовленості між ними. Окремі процеси стали результатом цивілізаційного розвитку. Так, розроблення та становлення концепції природного невід'ємного права людини загострили та вивели на новий рівень проблеми неприпустимості тортур та нелюдського, жорстокого поводження з людиною, позбавлення життя тощо.

Щодо права, то для правових систем світу глобалізація є фактором, який впливає і тим самим обумовлює форму та зміст управлінських рішень, об'єктивованих в нормах права. Проблему управління глобальними процесами відносять сьогодні до однієї з найбільш актуальних у сучасних умовах, оскільки її вирішення покликане сформулювати новий тип управління транснаціональними соціально-політичними системами нарівні з націями-державами, які становлять сьогодні основу світового співтовариства [4, с. 8]. Політичні та правові рішення окремої держави часто впливають на правову дійсність, якщо не всього світу, то не лише в межах кордонів однієї держави. Право, що виникає в межах однієї держави, все частіше має екстериторіальні наслідки. З іншого боку, спостерігається загальна нездатність традиційних суб'єктів міжнародних відносин (держав) вирішувати проблеми глобального масштабу. В результаті цього виникає необхідність іншого підходу до прийняття та об'єктивації управлінських рішень у різних сферах суспільного життя, зокрема до правового регулювання суспільних відносин.

Глобалізація, безсумнівно, впливає на правову сферу. Вона приводить до кількісних і якісних змін у політико-правовій сфері та окремих її елементах. З появою юридичної глобалістики з'являються якісно нові тенденції розвитку юридичної науки, такі як превалювання інтегративних

процесів над процесами диференціації наукового знання [5, с. 12].

Як вбачається, основними аспектами впливу глобалізації на правову сферу є такі:

- 1) глобалізація як причина уніфікації та гармонізації законодавства держав регіону та світу;
- 2) глобалізація як передумова розширення транскордонного правового регулювання;
- 3) створення нових правових режимів у наявних механізмах правового регулювання за покликом глобалізації.

Розглянемо глобалізацію як причину уніфікації та гармонізації законодавства держав регіону та світу. Глобалізація виступає стимулятором уніфікації та гармонізації законодавства держав регіону та світу. З глобалізацією пов'язують появу нових загальноправових принципів правового регулювання та посилення ролі й значення вже наявних. Питання глобалізації безпосередньо пов'язане з питанням транскордонного правового регулювання. Сучасне правове регулювання всередині держави вже не орієнтується виключно на регулювання відносин, окреслених кордонами такої держави, а суверенітет держав часто виходить за її кордони. У сучасному світі інтереси держав обумовлюються не тільки їх домашніми системами цінностей та законами, але й міжнародними нормами та законами [6, с. 33].

Для права інтелектуальної власності, об'єктами якого є нематеріальні блага, яке при цьому виникло через необхідність введення таких об'єктів у господарський обіг задля їх комерціалізації, транскордонне правове регулювання було й залишається засадою номер один. Знаходить підтвердження висновок про те, що інтелектуальні цінності людини асоціюються не тільки з її фізичним «я», але й з її психологічними властивостями, тобто людина може знаходитися в одному місці, а її інтелект бути присутнім у декількох місцях завдяки інформаційно-енергетичним носіям нового типу [7, с. 250].

Об'єкти права інтелектуальної власності через відсутність їх просторової визначеності легко переміщуються через кордон, можуть використовуватися одночасно невідзначеним колом суб'єктів невідзначену кількість разів та у різні способи.

Вплив глобалізації на правову охорону прав інтелектуальної власності, на нашу думку, сьогодні, проявляється в тому, що велика частка проблем, на вирішення яких спрямовується технічна інтелектуальна діяльність, є проблемами планетарного значення. Однак правова охорона об'єктів прав інтелектуальної власності, які використовуються під час впровадження інноваційних продуктів, що містять ці об'єкти, охороняються нормами внутрішнього законодавства, хоча в багатьох випадках – гармонізованих та уніфікованих. Однак питання можливості вільного використання, можливостей забезпечення доступу до об'єктів прав інтелектуальної власності, які є необхідними для подолання проблем, що виходять за межі однієї держави, створення об'єктів та належності на них прав компаніям, які мають транскордонний характер, є проблемами майбутнього правового регулювання.

За приклад можна взяти глобальні проблеми із забруднення внаслідок аварій, які сталися на Чорнобильській АЕС, АЕС «Фукусіма-1» тощо. Наслідки аварій є відчутними у всьому світі. Зрозуміло, що держава, на території якої сталася аварія, намагається ліквідувати можливість подальшого розповсюдження опромінених речовин та речей. Хоча саме ця мета є основною, заходи щодо ліквідації наслідків впроваджуються все ж таки з урахуванням економічних та інших інтересів такої держави. Так, зокрема, аналіз ситуації на АЕС «Фукусіма-1» дав змогу японському уряду прийняти рішення про продовження функціонування цієї АЕС, однак із вжиттям величезної кількості попереджувальних заходів щодо подальшого розповсюдження забруднення.

Ситуація з поширенням коронавірусної хвороби показала, що боротьба лише в межах території однієї держави не є дієвою та ефективною. Все це свідчить про те, що правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності на майбутнє має відображати принцип балансу приватних та публічних інтересів дещо по-іншому. Публічні інтереси в правовому регулюванні вже не є інтересами однієї держави. Варто виробити більш дієві механізми та інструменти недопущення існування вічнозелених патентів, а також надання «примусових ліцензій» транскордонного характеру.

Іншим трендом сучасного світу, який безпосередньо стосується сфери інтелектуальної власності, є постійне прискорення науково-технічного прогресу, через що відбувається модернізація всіх сфер суспільного життя. Йдеться про постіндустріальну цивілізацію, найсуттєвішою ознакою якої є її інноваційний розвиток.

Науково-технічний прогрес зумовлює появу нових потреб, інтересів та, як не дивно, суб'єктивних прав та їх обмежень. Інтернет – це, мабуть, найбільш глобальне явище сучасного світу, яке привело до значних зрушень, в тому числі в правовому полі. Такий вплив проявляється в тому, що з'являються нові права, обумовлені виникненням нових технологій і можливостей, розширенням уже наявних прав, розширення меж наявних повноважень або доповненням прав новими повноваженнями, вимогами нових форматів правовідносин (публічний інтерес проявляється в тому, аби розвивалося е-урядування) та їх характеристик (транспарентність).

З появою Інтернету та його поширеності у користувачів починає формуватися повсякденна потреба в ньому. Практично всі аспекти життя та життєдіяльності набувають е-формату (повного або часткового), а це змінює право. Це приводить до того, наприклад, що починає формуватися право на доступ до Інтернету як правомочності права на інформацію. Так, Європейський Суд з прав людини зауважує, що права інтернет-користувачів нині набули для людей першорядного значення, оскільки доступ до Інтернету став важливим інструментом здійснення свободи вираження поглядів. У зв'язку з цим Європейський Суд нагадує, що він раніше вже наголошував на ролі інтернет-сайтів, які завдяки таким своїм якостям, як доступність і здатність зберігати й поширювати великі обсяги інформації, здійснюють істотний внесок у поліпшення доступу громадськості до новин і загалом сприяють поширенню інформації [8].

З появою та швидкою поширеністю й доступністю Інтернету слід пов'язати виникнення права на забуття. Доступність інформації через мережу Інтернет та здатність її до практично необмеженого нічим накопичення, а також пошукові системи, які роблять пошук автоматичним і практично миттєвим, стали передумовами виник-

нення нової потреби – потреби в тому, щоби пошукові системи «забували» про окрему інформацію. Виникнення права на забуття пов'язують із рішенням 2014 року [9]. Право на забуття сформовано як право людини вимагати за певних умов видалення своїх особових даних із пошукових систем, тобто посилення на ті дані, які, на думку цієї особи, можуть завдати їй шкоди. Це стосується застарілих, недоречних, неповних, неточних або надлишкових даних чи інформації, законні підстави для зберігання якої зникли з плином часу.

Щодо права інтелектуальної власності, то Інтернет та поширення інформації через нього вже давно перестали сприйматися як чужорідні елементи суспільних відносин. Очевидно, баланс приватних та публічних інтересів та його реалізація через призму такої значущості Інтернету мають бути переглянуті. Випадки вільного використання творів у мережі Інтернет мають бути розширені. Заборони, встановлені законодавством у сфері авторського права та суміжних прав, є такими, що практично не контролюються в мережі Інтернет. Якщо ж неможливо проконтролювати заборони, то слід або скасувати (змінити) заборону, або втратити імідж держави через недієвість правил, які вона встановлює, або зміцнити контроль.

Щодо повного або часткового блокування сайту як способу захисту авторських прав, то варто взяти до уваги рішення ЄСПЛ «Яман Акдениз (Yaman Akdeniz) проти Туреччини» від 11 березня 2014 року, в якому зазначається, що заходи щодо блокування доступу до інтернет-сайту мають бути суворо врегульовані на законодавчому рівні з надійним контролем щодо обсягу заборон та ефективними процедурами перегляду рішень судами, які припиняли б випадки зловживання повноваженнями, оскільки такий захід міг набути значення «непрямої цензури».

Українська модель регулювання відносин у цифровому середовищі має враховувати євроінтеграційні поступки України, однак з усвідомленням того, що Інтернет стає окремою інформаційною надбудовою. Дотримання балансу інтересів у національній моделі регулювання відносин у цифровому просторі полягає в тому, аби встановити паритетні справедливі та ефективні засади реалізації інтересів протилежних сторін та інших заінтересованих осіб в інтернет-середовищі [10, с. 122].

Підсумовуючи вищевикладене, доходимо висновку, що сучасне правове регулювання прав інтелектуальної власності однією зі своїх засад має баланс публічних та приватних інтересів. Однак сучасний розвиток суспільних відносин та світові тенденції приводять до зміни точки цього балансу. Основними факторами, які здійснюють зазначений вплив, є глобалізація та науково-технічний прогрес. Баланс змінюється на користь публічних інтересів, хоча при цьому в центрі уваги та піклування залишаються права та інтереси людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 27.01.2022).
2. Global Trends 2030: Alternative Worlds. December 2012. National Intelligence Council. URL: www.dni.gov/nic/globaltrends (дата звернення: 26.01.2022)
3. Чепис О. Баланс інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності крізь призму принципів пропорційності та справедливості. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наукових праць. Вип. 85 / редкол.: Г. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2020. С. 241–246.
4. Карпович О. Планетарна парадигма розвитку и глобальное управление. *Закон и право*. 2013. № 6. С. 7–13.
5. Сорокин В. Юридическая глобалистика : учебник. Новосибирск : изд-во НГТУ, 2011. 916 с.
6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / пер. с англ. Т. Велимеева. Ю. Новикова. Москва : Издательство АСТ, 2003. 603 с.
7. Макуев Р. Методологическое значение учета факторов глобализации в исследовании государства и права. *Среднерусский вестник общественных наук*. Т. 11. № 6. С. 245–251.
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Компанія «Таймс Ньюспейперс Лтд.» проти Сполученого Королівства (№ 1 і 2)» (Times Newspapers Ltd. v. United Kingdom) (№ 1 і 2) від 10 березня 2009 року скарги № 3002/03 і 23676/03. URL: [https://protocol.ua/ru/kompaniya_tayms_nyuspeypers_ltd_protiv_spoluchenogo_korolivstva_\(1_i_2\)_times_newspapers_ltd_v_united_kingdom_\(1_i_2\)_st_10_konvenii_zayavi_3002_03_i_23676_03_vid_10_bereznia_2009_roku](https://protocol.ua/ru/kompaniya_tayms_nyuspeypers_ltd_protiv_spoluchenogo_korolivstva_(1_i_2)_times_newspapers_ltd_v_united_kingdom_(1_i_2)_st_10_konvenii_zayavi_3002_03_i_23676_03_vid_10_bereznia_2009_roku) (дата звернення: 26.01.2022).
9. Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González: Judgment of the Court (Grand Chamber), 13 May 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62012CJ0131>.
10. Садикова Я., Горобець Н., Страшок Є. Дотримання балансу приватних та публічних інтересів у цифровому просторі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 121–124.